

УДК 378.4.091.12-057.175:005.336.5

Оксана Бульвінська
ORCID iD 0000-0002-6764-4340

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії освітології,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-б, 04212 Київ, Україна,
o.bulvinska@kubg.edu.ua

Максим Бульвінський
ORCID iD 0000-0003-2845-754X

студент факультету соціології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
просп. Академіка Глушкова, 4д, 03127 Київ, Україна,
frostforest2103@gmail.com

ВИДИ І ФОРМИ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ)

Стаття присвячена результатам опитування науково-педагогічних працівників університетів України щодо видів і форм їх професійного розвитку. За допомогою методу ранжування форми професійного розвитку впорядковані за ступенем зменшення їх значення для респондентів. Визначено, що перші три рангових місця серед названих видів і форм професійного розвитку викладачів університетів зайняли навчання на тренінгах, курсах, коучінг-сесіях за межами рідного закладу освіти, використання онлайн-форм і самоаналіз власного професійного досвіду відповідно. Запропоновано розвивати види професійного зростання науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти за рахунок акредитованих освітніх програм у закладах освіти або наукових інституціях, а

також використання онлайн-форм не тільки українського, а й європейського та світового Інтернет-простору.

Ключові слова: *безперервний професійний розвиток; види і форми професійного розвитку; заклади вищої освіти; науково-педагогічні працівники; підвищення кваліфікації; ранжування.*

© Бульвінська Оксана, Бульвінський Максим, 2018

Вступ. Як наголошується у Паризькому комюніке міністрів освіти країн – членів Болонського процесу (2018), інституційні, національні та європейські ініціативи з педагогічної підготовки, безперервного професійного розвитку викладачів, пошук шляхів кращого визнання високої якості та інноваційного викладання в їх кар’єрах є одним із напрямів сприяння високоякісній освіті (с. 7). Адже саме від компетентностей викладачів вищої школи, чий професійний рівень відповідає сучасним тенденціям розвитку вищої освіти; викладачів, здатних відповісти на освітні виклики сучасності, залежить якість вищої освіти і перспективи розвитку країни в цілому. Отже, безперервний професійний розвиток науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти є одним з головних стратегічних напрямів реформування вищої освіти в Україні.

Професійний розвиток науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, підвищення рівня їх професійних компетентностей є предметом дослідження В. Введенського, С. Вітвицької, О. Вознюка, О. Гури, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, С. Мірошник, Л. Хоружої, І. Ярмоли. Проте види і форми професійного розвитку викладачів університетів, яким вони надають перевагу, досліджені в Україні недостатньо.

Мета статті – на основі аналізу результатів опитування науково-педагогічних працівників університетів України щодо форм і методів їх професійного розвитку за допомогою методу ранжування впорядкувати їх за ступенем зменшення їх значення для респондентів, а також обґрунтувати стратегічні напрями безперервного професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Результати дослідження видів і форм професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Вибір видів і форм професійного розвитку – досить актуальна проблема для освітньої спільноти. Це підтверджується оприлюдненими в липні 2018 р. вибраними результатами широкомасштабного дослідження «Навчати й навчатися: як і куди зростати українському вчителю» (2018) щодо професійного розвитку шкільних педагогів, яке було проведене ГО «EdCamp Україна» разом із Міністерством освіти і науки

України. Воно засвідчило невдоволення українських учителів (опитано було 8 427 осіб з усієї України) існуючою системою підвищення кваліфікації. Наше дослідження набагато скромніше в масштабах і не може претендувати на високий ступінь репрезентативності. Проте деякі висновки щодо існуючої системи професійного розвитку науково-педагогічних працівників і подальшого її розвитку на основі нашого опитування зробити можна, і вони є досить красномовними.

Європейське дослідження видів і форм безперервного професійного розвитку науково-педагогічних працівників свідчить, що в Європі майже немає таких широкомасштабних загальнодержавних навчальних програм. Як свідчать результати дослідження Європейської інформаційної мережі в галузі освіти Eurydice «Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017» (2017), серед небагатьох прикладів таких програм є системи CPD (Continuing Professional Development), які були запроваджені у Великобританії та Ірландії, а також програми за підтримки європейського фінансування, як наприклад, у Болгарії – програма «Розвиток людських ресурсів» (2008–2014 рр.) (с. 77–78). Система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у більшості країн є прерогативою закладів вищої освіти, які в умовах інституційної автономії пропонують курси і семінари з розвитку викладацьких компетентностей, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) або іноземних мов для своїх викладачів (с. 78).

У доповіді «The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report» (2018) подаються узагальнення, зроблені на основі опитування Європейської асоціації університетів «Trends – 2018», які свідчать, що заклади вищої освіти в європейських країнах найчастіше пропонують курси з підвищення викладацької майстерності (77% опитаних інституцій), з дослідницької діяльності у сфері навчання і викладання, а також з різних інновацій для покращення викладання (обидва по 66% закладів вищої освіти). Інші види діяльності, які покращують або розвивають викладацьку майстерність – наприклад, викладацька діяльність у команді (спільне для двох або більше викладачів розроблення і представлення навчального курсу), портфоліо викладачів з їх педагогічними матеріалами тощо – менш розповсюджені, але все ж їх надають значна кількість закладів вищої освіти (от 37% до 51%) (с. 87).

В Україні відповідно до Закону «Про освіту» (2017) професійний розвиток науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання. Викладачі закладів вищої освіти мають право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку

педагогічних працівників. Наше дослідження було спрямоване на аналіз видів і форм, яким викладачі надають перевагу і які є найменш значущими для них.

Протягом 2017 р. нами були опитані науково-педагогічні працівники Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київського національного університету будівництва і архітектури, Херсонського державного університету, Міжрегіональної академії управління персоналом, слухачі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти НАПН України, а також науковці з Інституту модернізації змісту освіти МОН України. Усього було опитано 53 респонденти. Серед респондентів були викладачі як математичних, технічних і природничих, так і гуманітарних дисциплін. Опитування було анонімним, проте ми просили респондентів назвати стаж педагогічної діяльності, а також відзначити наявність чи відсутність наукового ступеня. Результати розподілення опитаних за цими ознаками представлені на рисунках 1 і 2.

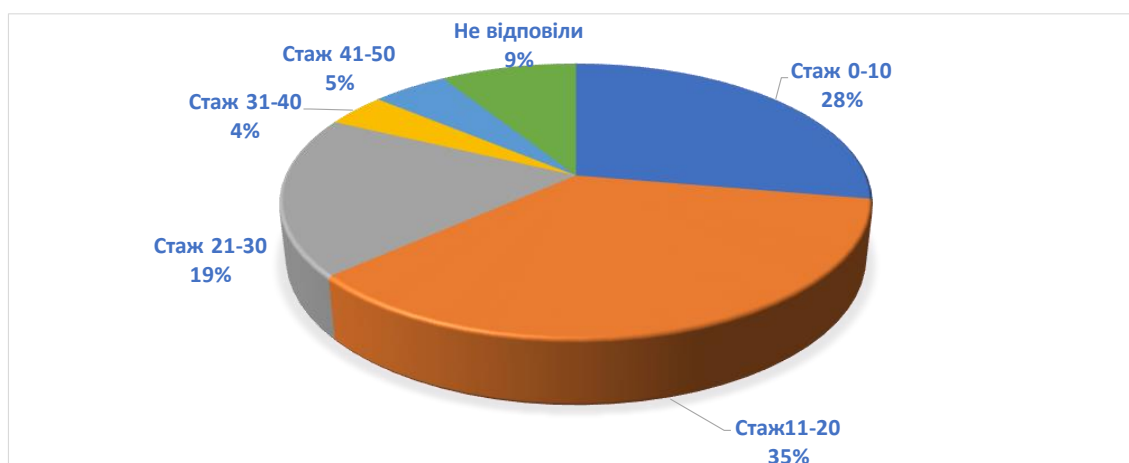

Рисунок 1. Тривалість педагогічного стажу в респондентів.

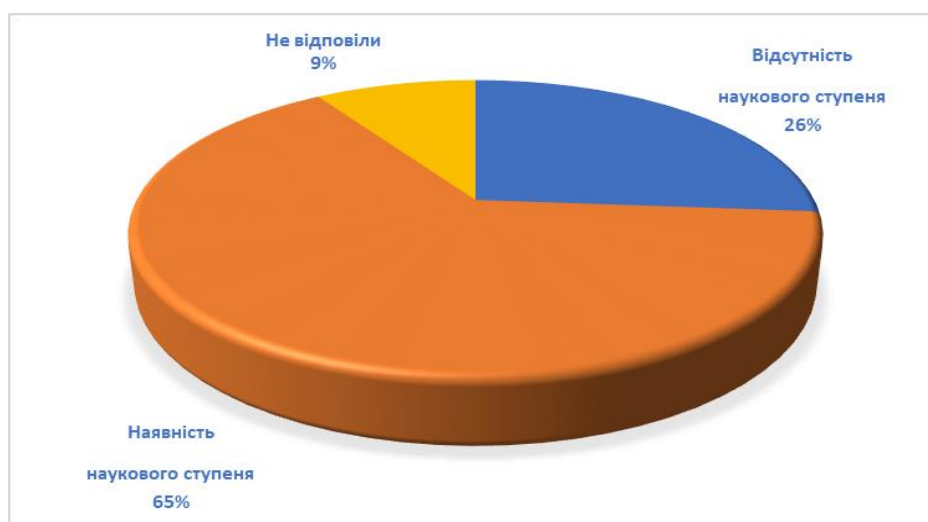

Рисунок 2. Наявність наукового ступеня в респондентів.

Для досягнення мети нашого дослідження респондентам було запропоновано таке питання:

Яким формам і методам професійного розвитку Ви надаєте перевагу? Для ранжування присвоюйте номер 1 методу або формі, яким Ви найбільше надаєте перевагу, 9-й номер буде найменш значущим:

- курси підвищення кваліфікації, стажування;
- аналіз професійного досвіду колег;
- міжнародні і всеукраїнські науково-практичні конференції, круглі столи, семінари;
- науково-методичні семінари на кафедрі, у вашому закладі вищої освіти;
- навчання на тренінгах, курсах, коучінг-сесіях за межами вашого навчального закладу;
- використання онлайн-форм: освітніх сайтів, порталів, форумів, професійних і наукових спільнот, вебінарів, відеоконференцій, масових відкритих онлайн-курсів (МООС);
- опрацювання психолого-педагогічної та методичної літератури, періодичних видань професійного спрямування;
- самоаналіз власного професійного досвіду;

- інші форми (назвіть які).

На жаль, останній варіант відповіді (інші форми) респонденти не ранжували. Таким чином, ми отримали фактично 8 варіантів форм професійного розвитку.

Серед видів і форм професійного розвитку ми навмисне не виділяли навчання в аспірантурі і докторантурі для здобуття наукового ступеня, оскільки воно передбачає здобуття кваліфікацій, що визнаються державою. Ми ж хотіли дослідити, наскільки перспективними для свого професійного розвитку науково-педагогічні працівники вважають види і форми неформальної та інформальної освіти: надають перевагу загальнодержавним і загальноуніверситетським ланкам підвищення кваліфікації чи вважають більш ефективним самостійно вибрати інституцію, навчальну програму, вид і форму професійного розвитку.

Для підрахунку рангового місця по кожному з варіантів ми сумували кількість вибраних 1-х місць, потім 2-х, 3-х і так до 8-го. Найвищому місцю приписаний 1 бал, 2-му – 2 бали; 8-му місцю – відповідно 8 балів. Для кожних виду і форми професійного розвитку обчислили суму місць, отриману від усіх респондентів. Найвищий ранг присвоїли тій формі професійного розвитку, яка отримала найменшу суму, і навпаки, останнє, восьме місце отримала форма з найбільшою сумою рангових місць. Оскільки є рівні значення, їм був нарахований ранг, що є середнім з тих рангів, які вони отримали б, якби не були рівні. Результати опитування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Ранжування видів і форм безперервного професійного розвитку

Форми	курси підвищення кваліфікації, стажування	аналіз професійного досвіду колег	міжнародні і всеукраїнські науково-практичні конференції	науково-методичні семінари на кафедрах, у вашому закладі вищої	навчання на тренінгах, курсах, коучінг-сесіях за межами вашого навчального	використання онлайн форм:	опрацювання психологічної та методичної літератури	самоаналіз власного професійного досвіду
Місце								

				освіти	закладу			
1	5	4	6	4	10	8	8	8
2	16	20	6	6	12	10	14	22
3	30	6	15	30	24	27	12	15
4	24	20	44	36	28	24	20	16
5	30	45	30	35	30	35	35	25
6	30	42	36	54	36	54	30	36
7	28	63	63	56	35	28	63	35
8	72	56	56	24	40	40	64	72
Сума	235	256	256	245	215	226	246	229
Ранг	4	7,5	7,5	5	1	2	6	3

Отже, результати опитування засвідчили, що перші три рангових місця серед названих видів і форм професійного розвитку викладачів університетів зайняли навчання на тренінгах, курсах, коучінг-сесіях за межами рідного закладу освіти, використання онлайн-форм і самоаналіз власного професійного досвіду відповідно (тобто по суті респонденти орієнтуються на результати навчання, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти).

Відмітимо, що навчання за межами свого закладу освіти і використання онлайн-форм для професійного розвитку набрало найменше останніх, 7–8-их місць (10 і 9 відповідно). Серед респондентів, які поставили навчання за межами рідного закладу освіти на перші 3 місця, 74% мають науковий ступінь, тобто це викладачі, орієнтовані на науковий пошук, аналітичний підхід до видів і форм професійного розвитку, що пропонуються. Проте й серед викладачів, що найнижче оцінили онлайн-форми (поставили їх на 7–8 місця), теж 85% з науковим ступенем, що, мабуть, пояснюється їх незадоволеністю недостатньою кількістю таких ресурсів в українському Інтернет-просторі та їх неналежною якістю.

Закономірно, що серед викладачів, що найвище оцінили використання онлайн-форм для професійного розвитку (поставили їх на 1–3-і місця), 73% мають педагогічний стаж від 0 до 20 років, тобто це найбільш молода і мобільна частина науково-педагогічних працівників, яка, проте, має вже певний досвід і певні напрацювання в педагогічній діяльності. Віддаємо належне одному респонденту,

який поставив онлайнві форми на 1-е місце і вказав, що його педагогічний стаж триває 50 років!

На 3-е місце серед названих видів і форм професійного розвитку викладачів університетів вийшов самоаналіз власного професійного досвіду, причому він набрав найбільше відповідей з 1–3-ми місцями разом з навчанням за межами свого закладу освіти (по 24 респонденти, що складає 45% від всіх опитаних)! Закономірно, що серед них науковий ступінь мають 86% і майже половина (72%) – до 20 років педагогічного стажу, тобто знову ж таки це найбільш мобільна частина науково-педагогічних працівників, що має досвід наукових досліджень, відкрита до інновацій і аналітичного сприйняття професійного досвіду.

Красномовним є факт, що респонденти досить низько оцінили можливості професійного розвитку у своєму рідному закладі вищої освіти, а також аналіз професійного досвіду колег (5 і 7,5 місця відповідно). І хоча, як ми вже зазначали, спираючись на звіт Європейської інформаційної мережі в галузі освіти «Eurydice», відсутність масштабних загальнодержавних програм професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти і орієнтація їх на автономні університетські програми є загальноєвропейською тенденцією (с. 71), програми підвищення кваліфікації в українських закладах вищої освіти поки що не задовольняють наших викладачів і вони віддають перевагу видам і формам професійного розвитку за межами рідного університету.

За результатами нашого опитуваннями, курси підвищення кваліфікації і стажування зайняли середнє, 4-е місце. Проте в Україні загальнодержавних програм підвищення кваліфікації викладачів університетів недостатньо (їх пропонує, здається, тільки Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти НАПН України), отже, цей напрям слід розвивати за рахунок акредитованих освітніх програм у закладах освіти або наукових інституціях, оскільки, як показало наше опитування, цей напрям досить затребуваний серед науково-педагогічних працівників.

Висновки. Отже, результати опитування науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України щодо видів і форм їх професійного розвитку і подальше їх ранжування за ступенем зменшення їх значення для респондентів показали, що найбільш значущими серед названих видів і форм професійного розвитку для викладачів є навчання на тренінгах, курсах, коучінг-сесіях за межами рідного закладу освіти, використання онлайн-форм і самоаналіз власного професійного досвіду. Курси підвищення кваліфікації і стажування, як свідчить наше дослідження, теж є досить затребуваними серед викладачів. Оскільки в Україні таких програм явно недостатньо, стратегічним напрямом професійного розвитку викладачів університетів є кількісне і якісне збільшення акредитованих освітніх програм у закладах освіти або наукових інституціях. Перспективним є також розвиток освітніх онлайн-ресурсів українського сегменту Інтернет-простору, а також залучення європейських та світових відповідних ресурсів. Оскільки відсутність масштабних загальнодержавних програм професійного розвитку науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти і орієнтація їх на автономні університетські програми є загальноєвропейською тенденцією, розвиток системи підвищення кваліфікації викладачів в умовах інституційної автономії також представляється перспективним стратегічним напрямом.

У перспективі подальших досліджень плануємо узагальнити досвід безперервного професійного розвитку викладачів університетів у країнах ЄС для розроблення відповідних перспективних напрямів в Україні.

Література

Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3> (дата звернення: 10.07.2018).

Навчати й навчатися: як і куди зростати українському вчителю. Вибрані результати. URL: <https://www.edcamp.org.ua/teachandlearn> (дата звернення: 23.07.2018).

Паризьке комюніке (2018). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B>

8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf (дата звернення: 15.07.2018).

Bubb S. & Earley P. *Leading and Managing Continuing Professional Development*. London: SAGE Publications, 2007. 188 p. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446216637>.

Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 170 c. doi: 10.2797/408169.

The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 328 c. doi:10.2797/265898.

References

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine On Education]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3> (ukr).

Navchaty j navchatysya: yak i kudy zrostaty ukrayinskomu vchytelstvu. Vybrani rezultaty [Teach and learn: how and where to grow Ukrainian teaching. Selected Results] (2018). Retrieved from <https://www.edcamp.org.ua/teachandlearn> (ukr).

Paris Communiqué (2018). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> (ukr).

Bubb, S. & Earley, P. (2007). *Leading and Managing Continuing Professional Development*. London, Great Britain: SAGE Publications. doi: <http://dx.doi.org/10.4135/9781446216637> (eng).

Modernisation of Higher Education in Europe: Academic Staff – 2017. Eurydice Report. Luxembourg, Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi: 10.2797/408169 (eng).

The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report (2018). Luxembourg, Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2797/265898 (eng).

ВИДЫ И ФОРМЫ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ОПРОСА)

Бульвинская Оксана, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории освитологии,
Киевский университет имени Бориса Гринченко, ул. Тимошенко, 13-б, 04212 Киев, Украина,
o.bulvinska@kubg.edu.ua

Бульвинский Максим, студент факультета социологии,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
просп. Академика Глушкова, 4д, 03127 Киев, Украина,
frostforest2103@gmail.com

Статья посвящена результатам опроса научно-педагогических работников университетов Украины по поводу видов и форм их профессионального развития. С помощью метода ранжирования формы профессионального развития упорядочены по степени уменьшения их значения для респондентов. Определено, что первые три ранговых места среди названных видов и форм профессионального развития преподавателей университетов заняли обучение на тренингах, курсах, коучинг-сессиях за пределами родного учебного заведения, использование онлайн-форм и самоанализ собственного профессионального опыта соответственно. Предложено развивать виды профессионального развития научно-педагогических работников высших учебных заведений за счет аккредитованных образовательных программ в высших учебных заведениях или научных учреждениях, а также использования онлайн-форм не только украинского, но и европейского и мирового Интернет-пространства.

Ключевые слова: непрерывное профессиональное развитие; виды и формы профессионального развития; высшие учебные заведения; научно-педагогические работники; повышение квалификации; ранжирование.

TYPES AND FORMS OF CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF ACADEMIC STAFF (BY THE RESULTS OF THE POLL)

Bulvinska Oksana, Ph.D. (Pedagogy), Senior Researcher, Senior Researcher of Scientific-Research
Laboratory of Educology,
Borys Grinchenko Kyiv University, 13-b Tymoshenko Str., 04212 Kyiv, Ukraine,
o.bulvinska@kubg.edu.ua

Maxim Bulvinsky, Student of the Faculty of Sociology,
Kyiv National Taras Shevchenko University,
4d, Academician Glushkov Ave, 03127 Kiev, Ukraine,
frostforest2103@gmail.com

The article is devoted to the results of the academic staff of Ukrainian universities employees regarding to the types and forms of their professional development.

Professional development forms are ordered according to their reducing degree in meaning for respondents by a ranking method. It was determined that the first three ranked places among the named types and forms of university lecturers professional development took such activities as studying at trainings, courses, coaching sessions outside the native educational institution; using online forms and self-analysing of own professional experience accordingly. Nationwide advanced training courses and a system of professional development within native higher education institutions are highly demanded among lecturers, although are clearly underdeveloped forms. According to the results of the study, it is suggested to cultivate types of professional growth of the academic staff of higher education institutions at the expense of accredited educational programs in educational or scientific institutions; expanding of educational online resources of a Ukrainian Internet segment, as well as involvement of European and worldwide relevant resources. It is also perspective to develop the lecturers training system in the context of institutional autonomy as this is an all-European trend.

Key words: *academic staff; continuing professional development; higher education institutions; types and forms of continuing professional development; certification training; ranking.*

Стаття надійшла до редакції 01.07.2018

Прийнято до друку 30.08.2018